

POLSKA AKADEMIA NAUK
INSTYTUT HISTORII

KWARTALNIK HISTORYCZNY

Rocznik CII

Nr 1

WARSZAWA 1995

<http://rcin.org.pl>

INFORMACJA DLA AUTORÓW „KWARTALNIKA HISTORYCZNEGO”

Trudna sytuacja finansowa „Kwartalnika Historycznego” (brak funduszków na przepisywanie tekstów autorskich) zmusza nas do wprowadzenia ścisłych rygorów, dotyczących formy tekstów nadsyłanych do druku w naszym piśmie.

1. Wszystkie teksty muszą być składane w dwóch egzemplarzach, przepisanych (lub wydrukowanych z komputera) według obowiązujących norm wydawniczych: na stronie 30 wierszy po około 60 znaków, z marginesem z lewej strony, szerokości 4–5 cm. Poprawki i uzupełnienia w tekście muszą być ograniczone do minimum i nie mogą przekraczać trzech na jednej stronie; nie stosujemy żadnych podkreśleń. W przypadku wydruku komputerowego należy dołączyć dyskietkę.

2. Układ pierwszej strony artykułu i artykułu recenzyjnego (tj. obszerniejszej, polemicznej recenzji) musi wyglądać następująco: z lewej strony u góry imię i nazwisko Autora i pod nim w nawiasie miasto, w którym pracuje; poniżej tytuł na środku strony (na osi). Wszystkie te elementy należy pisać pismem tekstowym, nie zaś samymi wielkimi literami.

3. W recenzji ponad tekstem należy umieścić kolejno: imię (w formie rozwiniętej) i nazwisko autora recenzowanej pracy, jej tytuł i ewentualnie podtytuł (według strony tytułowej); jeśli recenzja dotyczy pracy zbiorowej, wówczas po tytule należy podać imię i nazwisko redaktora; następnie — w przypadku pracy wielotomowej — liczbę tomów lub części (np. t. 1–2) cyframi arabskimi i dalej: miejsce i rok wydania, liczbę stron, na ostatnim miejscu nazwę wydawcy. Imię i nazwisko Autora recenzji oraz miasto, w którym pracuje — na końcu tekstu z prawej strony.

4. Teksty do działu „Kronika” zawierają tytuł (na osi); podpis Autora jak w recenzji.

5. Wspomnienia pośmiertne: w tytule imię i nazwisko osoby, której tekst dotyczy, pod nim w nawiasach dokładne daty życia; podpis Autora jak w recenzji.

6. Przypisy następują w maszynopisie po tekście zasadniczym, od nowej strony. Numery przypisów należy umieszczać we frakcji górnej, bez nawiasów lub kropek, w wierszu z wcięciem akapitowym. Odnośniki do przypisów w tekście są umieszczone przed kropką kończącą zdanie (z wyjątkiem, gdy kończy je skrót: w. — wiek lub r. — rok) albo przed przecinkiem wewnątrz zdania (z wyjątkiem, gdy muszą być umieszczone między słowami, których nie oddziela przecinek).

7. W tekstach zasadniczych stosujemy ogólnie przyjęte skróty (np., itd., m.in., etc. oraz inne podobne), a także z reguły: r. (rok) i w. (wiek), inne zaś w miarę potrzeby. Nazwy miesięcy podajemy cyfrą rzymską, wówczas gdy występują wraz z dniem i rokiem (bez oddzielających je kropek), w innych przypadkach w ich brzmieniu słownym (16 V 1935.; 16 maja; w maju 1935 r.).

8. W przypisach stosujemy skróty jak w punkcie 7. oraz te, które znajdują się w zamieszczonym poniżej wykazie; dopuszczalne są także inne skróty, przyjęte w historycznych opracowaniach specjalistycznych, jednak z wyjaśnieniem ich znaczenia przy pierwszym przypadku zastosowania. Tytuły czasopism i serii wydawniczych piszemy w cudzysłowie; po tytule publikacji zamieszczonej w opracowaniu zbiorowym piszemy po przecinku — w: (bez nawiasów prostokątnych). Tomy, roczniki, zeszyty, numery i części periodyków i innych publikacji podajemy cyframi arabskimi.

9. Wszystkie nadesłane do redakcji teksty, odbiegające swoją zewnętrzną formą od powyższych zasad, będą zwracane Autorom do właściwego przygotowania i ponownego przepisania.

**POLSKA AKADEMIA NAUK
INSTYTUT HISTORII**

**KWARTALNIK
HISTORYCZNY**

Założony przez Xawerego Liskego
w 1887 roku

**ROCZNIK CII
1995**

1

WYDAWNICTWO NAUKOWE *Semper*
WARSZAWA 1995

<http://rcin.org.pl>

KOMITET REDAKCYJNY

Jacek Banaszkiewicz, Marian Biskup, Stanisław Bylina, Adam Galos, Antoni Gąsiorowski, Aleksander Gieysztor, Monika Hamanowa, Jerzy Jedlicki, Marcin Kamler, Wojciech Kriegseisen (sekretarz), Czesław Madajczyk, Jerzy Michalski (redaktor), Roman Michałowski (zastępca redaktora), Jan Molenda, Edward Potkowski, Henryk Samsonowicz, Jacek Staszewski, Stanisław Trawkowski, Roman Wapiński, Romuald Wojna (zastępca redaktora), Andrzej Wyczański, Jerzy Wyrozumski, ks. Zygmunt Zieliński

ADRES REDAKCJI

Instytut Historii PAN
00-272 Warszawa, Rynek Starego Miasta 29/31, tel. 31-02-61

Adiustacja: Zbigniew Dalewski

© Copyright by
Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk and Wydawnictwo Naukowe *Semper*
Warszawa 1995

© All rights reserved for the Polish edition.
No part of this book may be reproduced,
stored in a retrieval system,
or transmitted, in any form of by any means
without the prior permission of the publishers,
Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk and Wydawnictwo Naukowe *Semper*

© Wszelkie prawa zastrzeżone dla wydania polskiego.
Przedruk lub odtwarzanie fragmentów tej książki
w mediach każdego rodzaju
wymaga pisemnego zezwolenia
Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk oraz Wydawnictwa Naukowego *Semper*

Publikacja dofinansowana przez Komitet Badań Naukowych

Skład komputerowy:

SOFT EDITION
ul. Umińskiego 1/44, 03-983 Warszawa
tel. 671 38 75

Redakcja techniczna:

WYDAWNICTWO NAUKOWE *Semper*
ul. Bednarska 20 a, 00-321 Warszawa
tel. 635 49 73

PL ISSN 0023–5903
Nr indeksu 363103

ul. Bednarska 20A, 00–321 Warszawa

tel. 635 49 73 (redakcja i księgarnia firmowa) 27 60 83 (dział handlowy)

fax: 664 88 20

Romuald Naruniec

MICHAŁ BALIŃSKI
jako mecenas polsko–litewskich
więzi kulturowych

Pierwsza monografia wileńskiego historyka.

[format A5, s. 230, bibliografia, indeks]

Do nabycia we wszystkich księgarniach naukowych
oraz w sprzedaży wysyłkowej

<http://rcin.org.pl>

ul. Bednarska 20A, 00–321 Warszawa

tel. 635 49 73 (redakcja i księgarnia firmowa) 27 60 83 (dział handlowy)

fax: 664 88 20

Anna Matysiak

Między regionalizmem a uniwersalizmem

O POEZJI ERWINA KRUKA

Pierwsza monografia współczesnego
poety i pisarza mazurskiego.

[format A5, s. 64, bibliografia, indeks]

Do nabycia we wszystkich księgarniach naukowych
oraz w sprzedaży wysyłkowej

Semper

WYDAWNICTWO NAUKOWE

ul. Bednarska 20A, 00-321 Warszawa

tel. 635 49 73 (redakcja i księgarnia firmowa) 27 60 83 (dział handlowy)

fax: 664 88 20

Piotr Szubert

RZEŹBA POLSKA przełomu XIX i XX wieku

Pierwsza monografia rzeźby polskiej tego okresu.

[format B5, s. 116, bibliografia, indeks]

Do nabycia we wszystkich księgarniach naukowych
oraz w sprzedaży wysyłkowej

<http://rcin.org.pl>

ul. Bednarska 20A, 00–321 Warszawa

tel. 635 49 73 (redakcja i księgarnia firmowa) 27 60 83 (dział handlowy)

fax: 664 88 20

W serii

«Studia i Materiały Wydawnictwa Naukowego Semper»
ukazały się następujące zeszyty:

Nr 1

Tadeusz Stegner

**Pastorzy Królestwa Polskiego na studiach
teologicznych w Dorpacie w XIX wieku**

[A5, s. 24, bibliografia]

Nr 2

Joanna Jelińska

**„Sarmacki” wizerunek szlachcica–ewangelika
w *Postylli* Krzysztofa Kraińskiego**

[A5, s. 80, bibliografia, indeks, ilustracje]

Nr 3

Małgorzata Aleksandrowicz–Szumlikowska

**Radziwiłłówny w świetle swoich testamentów.
Przyczynek do badań mentalności magnackiej
XVI–XVII wieku**

[A5, s. 68, bibliografia, indeks]

ul. Bednarska 20A, 00–321 Warszawa

tel. 635 49 73 (redakcja i księgarnia firmowa) 27 60 83 (dział handlowy)

fax: 664 88 20

NURTY CHRZEŚCIJAŃSTWA

praca zbiorowa pod red.
Mariusza Dobkowskiego
i Sławomira Kosielińskiego

Autorzy: Stanisław Bylina, Jan Sergiusz Gajek,
Andrzej Kasia, Wincenty Myszor, Jerzy Prokopiuk,
Anna Świderkówna, Janusz Tazbir, Bogdan Tranda

[A5, s. 104, bibliografia, indeks]

Do nabycia we wszystkich księgarniach naukowych
oraz w sprzedaży wysyłkowej

ul. Bednarska 20A, 00-321 Warszawa
tel. 635 49 73 (redakcja i księgarnia firmowa) 27 60 83 (dział handlowy)
fax: 664 88 20

Teresa Kostkiewiczowa

OŚWIECENIE

próg naszej współczesności

Książka jest próbą rewizji utrwalonych w nauce i świadomości społecznej stereotypowych sądów na temat epoki Oświecenia.

[format A5, s. 260, bibliografia, indeks]

Do nabycia we wszystkich księgarniach naukowych
oraz w sprzedaży wysyłkowej

SPIS TREŚCI

Przemysław Urbańczyk, Czy istnieją archeologiczne ślady masowych chrztów ludności wczesnopolskiej?	3
Andrzej Dziubiński, Poturczeńcy polscy. Przyczynek do historii nawróceń na islam w XVI–XVIII w.	19
Janusz Dąbrowski, Inwektywa i kalumnia na sejmach za panowania Jana Kazimierza Wazy (1649–1668)	39
Anna Grześkowiak-Krwawicz, Dyskusje o wolności słowa w czasach stanisławowskich	53
Romuald Wojna, ZSRR jako zjawisko historyczne	67

ARTYKUŁY RECENZYJNE I RECENZJE

Wiktoria Śliwowska, O pożytku wydawnictw regionalnych	79
Regina Laukaityte, Pierwsza książka z dziejów kapucynów litewskich	85
*	
M. L. Klementowski, Studia nad kształtowaniem się gwarancji ochrony wolności osobistej w państwie niemieckim (X–XIV wiek) — Adam Lityński	89
Oberschlesien im späten Mittelalter. Eine Region im Spannungsfeld zwischen Polen, Böhmen–Mähren und dem Reich vom 13. bis zum Beginn des 16. Jahrhunderts — Antoni Barciak	91
H. Manikowska, Nadzór i represja. Władza i społeczeństwo w późnośredniowiecznej Florencji — Marian Dygo	94
W. Fałkowski, Elita władzy za panowania Kazimierza Jagiellończyka (1447–1492) — Andrzej Radziwiński	96
S. K. Kuczyński, Polskie herby ziemskie. Geneza, treści, funkcje — Zenon Piech	98
Torhiwla na Ukraini XIV — seredyna XVII stolittia. Wołyń i Naddnyprianszczyna — Teresa Chynczewska–Hennel	107
M. Nagielski, Rokosz Jerzego Lubomirskiego w 1665 roku — Andrzej Rachuba	109
A. Zamoyski, Ostatni król Polski — Jerzy Michalski	113
A. Wierzbicki, Spory o polską duszę. Z zagadnień charakterologii narodowej w historiografii polskiej XIX i XX w. — Jerzy Jedlicki	117
J. Pekař, Na cestě k samostatnosti, oprac. Josef Hanzal — Maciej Janowski	119
M. Mroczko, Ziemie dzielnicy pruskiej w polskich koncepcjach i działalności politycznej 1864–1939 — Maria Wanda Wanatowicz	121
A. Romanow, Gdańska prasa polska 1891–1920 — Jerzy Myśliński	124
M. Żegota–Januszajtis, Życie moje tak burzliwe.... Wspomnienia i dokumenty — Sylwester Fertacz	126
Armia Krajowa na środkowej i południowej Lubelszczyźnie i Podlasiu. Materiały sesji naukowej KUL, 24–25 IX 1985 r., red. Tomasz Strzembosz, Lublin 1993 — Marek Ney–Krwawicz	130
Z. Zieliński, Epoka rewolucji i totalitaryzmów. Studia i szkice — Jan Żaryn	132
J. Lencznarowicz, Prasa i społeczność polska w Australii 1928–1980 — Adam Walszek	137

KRONIKA

Katolicyzm i prawosławie w dziejach Europy środkowo-wschodniej w X–XX w. — Teresa Chynczewska–Hennel	141
Ideologia eurazjatyizmu — Dariusz Drewniak	143
Dominikanie w Europie środkowo-wschodniej w XIII–XV wieku — życie intelektualne i aktywność duszpasterska — Dariusz Aleksander Dekański	144
Wspólnoty lokalne i sąsiedzkie w miastach dawnej Rzeczypospolitej, z uwzględnieniem przykładów europejskich — Urszula Sowina	146

KOMUNIKATY

Kongres CIHEC 2–6 września 1996 — Lublin	151
Nagrody „Przeglądu Wschodniego” za rok 1994	153

CONTENTS

Przemysław Urbańczyk, Are There Archeological Traces of Mass-scale Baptisms of the Early Polish Population?	3
Andrzej Dziubiński, Renégats Polonais. Contribution à l’histoire des conversions à l’islam aux XVI ^e –XVIII ^e siècles	19
Janusz Dąbrowski, Incentive and Calumny in the Seym during the Reign of Jan Kazimierz Vasa (1649–1668)	39
Anna Grześkowiak-Krwawicz, Discussions on the Freedom of Speech during the Reign of Stanisław August Poniatowski	53
Romuald Wojna, The Soviet Union as a Historical Phenomenon	67
CRITICAL ARTICLES — REVIEWS	79
CHRONICLE	141
ANNOUNCEMENTS	151

WYKAZ SKRÓTÓW

AAN	– Archiwum Akt Nowych
AGAD	– Archiwum Główne Akt Dawnych
Bibl. Czart.	– Biblioteka i Archiwum Czartoryskich w Krakowie
Bibl. Kórn.	– Biblioteka Kórnicka PAN
Bibl. Nar.	– Biblioteka Narodowa w Warszawie
Bibl. Ossol.	– Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu
Bibl. Racz.	– Miejska Biblioteka Publiczna im. E. Raczyńskiego w Poznaniu
CAW	– Centralne Archiwum Wojskowe
cz.	– część
„Czasop. Prawno–Hist.”	– <i>Czasopismo Prawno–Historyczne</i> ”
ibid.	– ibidem
„Kwart. Hist.”	– „Kwartalnik Historyczny”
„Kwart. HKM”	– „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”
MGH SS	– <i>Monumenta Germaniae Historica Scriptorum</i>
MGH Script. rer. Ger.	– <i>Monumenta Germaniae Historica Scriptorum rerum Germanicarum</i>
MPH	– <i>Monumenta Poloniae Historica</i>
n.	– i następna (s. 53 n.)
nn.	– i następne (s. 53 nn.)
nr	– numer
op. cit.	– opus citatum
por.	– porównaj
przyp.	– przypis
„Przegl. Hist.”	– „Przegląd Historyczny”
PSB	– <i>Polski słownik biograficzny</i>
RAU	– Rozprawy Akademii Umiejętności
RDSG	– „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”
red.	– redaktor, redakcja
rkp.	– rękopis
RPAU	– Rozprawy Polskiej Akademii Umiejętności
SPPP	– <i>Starodawne Prawa Polskiego Pomniki</i>
SSS	– <i>Słownik starożytności słowiańskich</i>
„St. Źródł.”	– „Studia Źródłoznawcze”
sygn.	– sygnatura
t.	– tom
VL	– Volumina Legum
WAP	– Wojewódzkie Archiwum Państwowe
wyd.	– wydanie, wydawca
z.	– zeszyt
zob.	– zobacz

KWARTALNIK HISTORYCZNY

Warunki prenumeraty

Wpłaty na prenumeratę przyjmowane są na okresy kwartalne:

- w kraju
 - jednostki kolportażowe „RUCH” S.A. i urzędy pocztowe oddawcze, właściwe dla miejsca zamieszkania lub siedziby prenumeratora, oraz doręczyciele w miejscowościach, gdzie dostęp do urzędu jest utrudniony,
 - od osób lub instytucji, zamieszkałych lub mieszczących się w miejscowościach, w których nie ma jednostek kolportażowych „RUCH”, wpłaty należy wносить do „RUCHU” S.A. Oddział Warszawa, 00–958 Warszawa, ul. Towarowa 28. Konto: PBK XIII Oddział Warszawa nr 370044–1195–139–11. „RUCH” S.A. zapewnia dostawę pod wskazanym adresem pocztą zwykłą w ramach opłaconej prenumeraty.
- za granicę
 - „RUCH” S.A. Oddział Warszawa, wpłaty należy wносить do „RUCHU” S.A. Oddział Warszawa, 00–958 Warszawa, ul. Towarowa 28. Konto: PBK XIII Oddział Warszawa nr 370044–1195–139–11. Dostawa odbywa się pocztą zwykłą w ramach opłaconej prenumeraty, z wyjątkiem zlecenia dostawy pocztą lotniczą, której koszt w pełni pokrywa zleceniodawca.

Cena w prenumeracie w 1995 roku wynosi 46 000 starych zł (po denominacji: 4 zł 60 gr) za numer. Prenumerata ze zleceniem dostawy za granicę (pocztą zwykłą) jest w Europie o 100%, a w krajach pozaeuropejskich o 200% wyższa od krajowej.

Dostawa zamówionej prasy następuje:

- przez jednostki kolportażowe „RUCH” S.A. — w sposób uzgodniony z zamawiającym,
- prenumerata pocztowa w kraju — pod wskazanym adresem, w ramach opłaconej prenumeraty.

Terminy przyjmowania zamówień (bez przedpłat) przez Wydawnictwo Naukowe Semper lub wpłat na prenumeratę krajową i zagraniczną prowadzoną przez „RUCH” S.A. oraz przez Poczta Polską (tylko prenumerata krajowa):

Wydawnictwo Naukowe Semper i „RUCH” S.A.	Poczta Polska
– do 20 XI na I kw. roku następnego	– do 25 XI na I kw. roku następnego
– do 20 II na II kw.	– do 25 II na II kw.
– do 20 V na III kw.	– do 25 V na III kw.
– do 20 VIII na IV kw.	– do 25 VIII na IV kw.

Wcześniejsze numery można nabywać w Księgarni Państwowego Wydawnictwa Naukowego PWN, ul. Miodowa 10, 00–251 Warszawa, bieżące — od nr 3/1994 — w Dziale Handlowym Wydawnictwa Naukowego Semper, ul. Bednarska 2/4, 00–310 Warszawa, tel. 27–60–83, fax: 664–88–20. Również można je nabyć, a także zamówić (przesyłka za zaliczeniem pocztowym) we Wzorcowni Ośrodka Rozpowszechniania Wydawnictw Naukowych PAN, Pałac Kultury i Nauki, 00–901 Warszawa lub we wszystkich księgarniach naukowych i akademickich.

Subscription orders (5 US\$ per copy, 20 US\$ per year, postage 0.5 US\$ per copy in Europe, 3 US\$ per copy in other countries) available through the local press distributors or through the Foreign Trade Enterprise ARS POLONA, 00–068 Warszawa, Krakowskie Przedmieście 7, Poland, or directly through

WYDAWNICTWO NAUKOWE SEMPER

ul. Bednarska 2/4, 00–310 Warszawa, Poland
tel. (48) (2) 635 49 73 or (48) (22) 27 60 83, fax: (48) (2) 664 88 20.